

ویرایشگر : بورلی لینچ
مترجم : نسرین حیدری

★ معیارهایی برای کتابخانه‌های دانشگاهی

مقدمه :

واحد کتابخانه‌های دانشگاهی و سایر کتابخانه‌های تحقیقاتی عمومی ایفلا، مقاله حاضر را در زمینه معیارهای کتابخانه‌های دانشگاهی تهیه نموده است. اولین مراحل شکل‌گیری این مقاله در گردهم‌آئی ایفلا در ۱۹۸۱ در لایپزیگ (۱) انجام شد که در طی آن کمیته دائمی علاقه‌چشمگیری نسبت به گسترش و پیشرفت تحقیقات ایفلا در این زمینه در میان کتابداران، خصوصاً کتابداران کشورهای جهان سوم بوجود آورد. در نشست مقدماتی سمینار یونسکو در مونیخ ۱۹۸۳، توصیه‌ای با ضمانت واحد کتابخانه‌های دانشگاهی به ایفلا تسلیم گردید که مضمون آن بدین شرح است:

«در کشورهای جهان سوم نیاز مبرمی به پایه‌ریزی معیارهای کتابخانه‌های دانشگاهی در چهارچوب ملی و منطقه‌ای احساس می‌شود و این سمینار بر این امر تأکید می‌ورزد که واحد کتابخانه‌های دانشگاهی ایفلا ... چنین کاری را تقبل نماید.»

توجه بین‌المللی معیارهای کتابخانه‌های دانشگاهی، طبیعتاً، باید

دارای عمومیت کافی باشد تا در خور انواع کتابخانه‌های محلی، منطقه‌ای و ملی گردد. در بعضی از کشورها، کتابخانه‌های دانشگاهی وظیفه‌دارند خدمات کتابخانه‌های ملی را نیز انجام دهند. این کتابخانه‌ها نقش‌های هدایت‌کننده‌ای در توسعه کتابخانه ملی ایفاء می‌کنند و توجیه بین‌المللی معیارها نباید مانع چنین مسئولیت‌هایی گردد. معیارهای کتابخانه‌های دانشگاهی، معیارهایی هستند با اصولی کلی و شامل هیچگونه توصیه‌ای در مورد حداقل ساعات کاری، حداقل تعداد کتابداران مورد نیاز کتابخانه، حداقل اندازه مجموعه و یا میزان بودجه نمی‌شوند. چنین دستورالعمل‌هایی، اگر مطلوب باشند، باید در داخل یک کشور یا یک منطقه خاص تهیه شوند.

هدف :

هدف از توجیه معیارهای کتابخانه‌های دانشگاهی را می‌توان خلاصه نمود در مهیا نمودن وسیله‌ای که بتوان به‌نوسط آن کیفیت یک کتابخانه دانشگاهی را مورد ارزیابی قرارداد، ارائه راهنمایی در جهت پیشرفت‌های آن کتابخانه و بدست دادن یک چهارچوب که در داخل آن، کشورها و مناطق مختلف بتوانند توجیه معیارهای خود را گسترش بدهند. در بسیاری از کشورها کیفیت خدمات کتابخانه‌ای و مجموعه‌ها، تا حد زیادی به ظرفیت آن کشور در مهیا نمودن منابع لازم، بستگی دارد. از آنجا که یک کتابخانه دانشگاهی ممکن است وظایف گسترده‌تری داشته باشد و احتمالاً محدودیت‌هایی در مورد آن وظایف که نتواند بر آنها فائق آید، لذا شرح حاضر صرفاً بر کتابخانه‌ای تأکید می‌ورزد که در محدوده یک دانشگاه خدمات خود را ارائه مینماید.

بعضی از کتابداران در جستجوی یک معیار بین‌المللی هستند که توصیه‌هایی در مورد اندازه مجموعه، تعداد کارمندان و میزان بودجه بنماید. بعضی دیگر به دنبال چنین معیاری نیستند. این مقاله مقیاس‌های کمی لازم را توصیه نمی‌کند. کتابخانه‌های دانشگاهی عموماً مشتاقند از تلاش‌های ملی در زمینه معیارهای تجویزی حمایت کنند و انواع معیارهای

کمی را که بر گونه‌های مختلف محلی، منطقه‌ای یا ملی منعکس می‌گردند، گسترش بدهند.

در اینجا معیارهای ارزیابی کتابخانه دانشگاهی در سطحی کلی مطرح شده‌اند. این معیارها همانطور که به کیفیت خدمات کتابخانه‌ای، مجموعه‌ها، کارمندان و تسهیلات توجه دارند، به میزان بودجه و مسائل مهم دیگر نیز در عملکردهای کتابخانه اهمیت می‌دهند. نوشته حاضر در رابطه با کلیت فعالیت کتابخانه و فضائی که در آن این تلاش عملی می‌گردد، تهیه گردیده است.

شرح معیارهای کتابخانه‌های دانشگاهی در شرایطی به‌نگارش درآمده که گردهم‌آئی ایفلا اختصاص داشته است به‌حق دانشگاه دربرآورده نمودن اهدافی که به‌منظور آنها تاسیس گردیده و به‌حقوق استادان و دانشجویان در امور آموزش، فراگیری، تحقیق، مطالعه و انتشار بطور آزادانه. در این شرایط است که کتابخانه دانشگاهی مورد ارزیابی قرار گرفته و برای آن راهنمائی‌هایی ارائه گردیده است.

معیار (۱) : اهداف

۱-۱- هر کتابخانه دانشگاهی باید بوضوح اهدافش را تفسیر نماید و باید این تفسیر را بصورت نوشته‌ای معتبر درآورد که در آن اهداف، مقاصد و نیات موسسه‌ای که کتابخانه مذکور بخشی از آن بحساب می‌آید نیز انعکاس گردیده باشد.

۱-۲- تدوین تفسیر اهداف، یک تصمیم اساسی بشمار می‌آید و تغییرات بنیادی صرفاً پس از بررسی و تصویب لازم توسط سران یا هیئت مدیران دانشگاه انجام پذیر می‌باشند.

۱-۳- در محدوده اهداف مشروع دانشگاه، کتابخانه باید دارای کارمندی لایق و شایسته باشد و منابع مالی، تسهیلات مادی، مجموعه‌ها و خدمات نیز باید با اهداف، مقاصد و نیات آن موسسه مناسبت داشته باشند.

معیار (۲): سازمان و اداره

- ۲-۱ سازمان اداری داخلی کتابخانه باید ابزار گوناگون، نیرو-های انسانی و منابع مالی و تکنولوژیکی را با یکدیگر تلفیق کرده و آنها را در جهت عملی نمودن اهدافش بطور موثری هماهنگ نماید.
- ۲-۲ سازمان و ساختار کتابخانه باید همانند روندهای اداری آن بخوبی مورد تفسیر قرار گرفته و تفهیم گردد.
- ۲-۳ جایگاه کتابخانه در داخل ساختار اداری دانشگاه باید بوضوح معین شود و مسئولیتها و حدود اختیارات سازمان اداری کتابخانه و بالاترین مقام اجرائی آن مشخص گردد.
- ۲-۴ سیاستها و خط مشی‌های اساسی کتابخانه باید تعیین شوند، بصورت مکتوب درآیند، بسهولت قابل استفاده باشند و بطور منظم مورد بازنگری قرار گیرند.
- ۲-۵ کمیته کتابخانه، متشکل از نمایندگان استادان، نمایندگان بخش اداری دانشگاه و مدیر امور اداری کتابخانه باید مسائل مالی و سیاست-های گسترش مجموعه و استفاده از آن را مورد مشورت قرار دهد.

معیار (۳): خدمات

- ۳-۱ خدمات ارائه شده توسط کتابخانه، باید صریحاً با اهداف دانشگاه مرتبط باشند.
- ۳-۲ خدمات کتابخانه باید بمنظور ارتقاء و تسهیل استفاده موثر از اطلاعات مضبوط، در تمامی اشکال و به وسیله تمامی مراجع کنندگان، طراحی شوند.
- ۳-۳ خدمات ارائه شده توسط کتابخانه باید شامل خدمات مرجع و اطلاع رسانی باشند که این خدمات باید در نقاط مناسب مشخص و در طی ساعات کاری مجاز در دسترس قرار بگیرند و در استفاده از منابع کتابخانه به اشخاص مساعدت‌های ویژه و کاملی بنمایند.
- ۳-۴ کتابخانه باید بایگانی کل مجموعه‌هایش را که نامتناقض بود،

و با معیارهای موثق فهرست‌نویسی و رده‌بندی هماهنگی دارد، نگهداری کرده و در دسترس قرار دهد.

۳-۵ بیشتر اقلام موجود در مجموعه باید برای مشاوره در کتابخانه به‌آسانی قابل استفاده باشند و مراجعه‌کننده مجاز در محدوده اهداف، مقاصد و نیات کتابخانه، امکان دسترسی به آنها را داشته باشد.

۳-۶ اصطلاحات امانت و دستیابی به مجموعه کتابخانه باید برای تمامی طبقات استفاده‌کننده توجیه شوند و روندهای امانت کتاب باید موثر و مفید باشند.

معیار (۴): مجموعه‌ها

۴-۱ اندازه و وسعت مجموعه کتابخانه باید برای برآورده نمودن کلیه احتیاجات آموزشی دانشگاه و تسهیل برنامه‌های تحقیقاتی آن، کافی باشد.

۴-۲ مجموعه کتابخانه در عین حال که منابع مطالعاتی مورد نیاز و معین، منابع مرجع و کتابشناختی و روزنامه‌های مهم و پیاپی را شامل می‌شود، باید منابع دیگری را هم که دانشجویان انتظار دارند در طول دوره تحصیلشان یا در تهیه پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایشان بطور منظم با آنها مشورت نمایند، نیز در برداشته باشد.

۴-۳ کتابخانه باید سیاستهای توسعه مجموعه را که راهنمای گزینش و فراهم‌آوری منابع می‌باشند، تعریف نماید. چنین سیاستهایی باید توسط کتابخانه و از طریق مشورت با واحدهای علمی و اداری، گسترش یابند.

۴-۴ مجموعه کتابخانه باید تمامی صورتهای گوناگون اطلاعات مضبوط را در برداشته باشد.

۴-۵ مجموعه کتابخانه باید بطور منظم مورد بازنگری قرار گیرد، تا از مرتبط بودن آن با احتیاجات دانشگاه اطمینان حاصل شود. منابعی که فاقد چنین ارتباطی باشند باید از مجموعه خارج گردند.

۶-۴ کتابخانه باید در توسعه و اجرای روشهای گوناگون همکاری بین کتابخانه‌های مشارکت نماید تا همراهی منابع محلی در مورد احتیاجات تحقیقاتی، و دسترسی به منابع کتابخانه‌ای را تضمین نماید.

معیار (۵) : کارمندان

۱-۵ کتابخانه بمنظور گسترش، سازمان‌دهی و ابقاء مجموعه‌ها و تأمین خدمات اطلاع‌رسانی و مرجع باید کارمندان لازم را - چه از نظر کمی و چه از نظر تنوع کارآئی - برای برآورده نمودن احتیاجات دانشگاه در اختیار داشته باشد. عوامل بسیاری وجود دارند که تعداد کارمندان و کارآئی‌های آنها را تعیین می‌کنند، از جمله اندازه و دامنه مجموعه‌ها، تعداد واحدهای مستقل کتابخانه، تعداد مکانهای خدمات رسانی، تعداد ساعات خدمات رسانی، نحوه استفاده، روش امانت کتاب، نوع پردازش (۲) و نوع تقاضاهای خدماتی.

۲-۵ کتابداران وظایف محوری علمی و تخصصی از قبیل گسترش مجموعه، خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی و فعالیتهای مستقل در رابطه با کنترل مواد کتابشناختی را برعهده دارند. از اینرو آنها باید از تحصیلات علمی و تخصصی و تجربیات مقتضی برخوردار باشند و چنانچه لازم باشد، دارای مدارک دانشگاهی یا تخصصی در زمینه کاریشان باشند.

۳-۵ نسبت کتابداران به کارمندان دفتری و سایر کارمندان، براساس میزان کارها و خدمات ارائه شده توسط کتابخانه و براساس وضعیت ظرفیت کاری، متفاوت خواهد بود.

۴-۵ قراردادها و شرایط استخدام کتابداران باید با قراردادها و شرایط قانونی استخدام هیئت علمی در سایر بخشها در داخل دانشگاه، هماهنگی داشته باشد و بطور کلی قراردادها و شرایط استخدام کارمندان دفتری کتابخانه و سایر کارمندان آن نیز با دیگر مستخدمان هم‌تایشان در داخل دانشگاه برابر باشد.

۵-۵ کتابخانه‌ها باید برنامه‌هایشان را در جهت تشویق و کمک به تمامی کارمندان در زمینه رشد حرفه‌ای و ترقی آنها، توسعه بدهند.

۵-۶ کیفیت مجموعه‌ها و خدمات کتابخانه‌ها به میزان وسیعی نحوه عملکرد کارمندان آن تعیین می‌کند، لذا، کتابخانه باید در چهارچوب سیاستها و آئین‌نامه‌های دانشگاه، مداوماً ارزیابی میزان عملکرد و تشخیص منصفانه کارآئی کارمندان را ارائه نماید.

معیار (۶) : تسهیلات

۶-۱ ساختمانهایی که کتابخانه‌های دانشگاهی را در خود جای میدهند، باید دارای اندازه و کیفیت مناسب برای جای دادن مجموعه‌ها باشند و فضای کافی برای استفاده از این مجموعه‌ها در اختیار دانشجویان، استادان و کارمندان قرار دهند.

۶-۲ تسهیلات باید جلب‌کننده باشند و به‌بالا بردن کارآئی‌های عملی و استفاده مفید، تخصیص داده شده باشند. در این راستا عوامل خاصی از جمله طرح ساختمانی، نور، تهویه، کنترل دما و رطوبت، مخزن، فضاهای نمایشی و تعداد جاهای مطالعه‌کنندگان موثر میباشند.

۶-۳ کارمندان باید فضای مناسبی در اختیار داشته باشند.

۶-۴ کتابخانه باید در چهارچوب اهداف آموزشی دانشگاه، مجهز به تجهیزات کاملی برای تشویق دانشجویان، استادان و کارمندان به حداکثر استفاده از امکاناتش باشد.

معیار (۷) : بودجه و دارائی

۷-۱ کفایت منابع مالی کتابخانه دانشگاهی در رابطه با اهداف اصلی دانشگاه، دامنه برنامه‌های علمی آن و تعداد دانشجویانش، مورد بررسی قرار می‌گیرد. کتابخانه باید از پشتوانه مالی کافی برخوردار باشد تا بتواند مجموعه‌های مقتضی را گسترش بدهد، نیروهای جدید استخدام کند، کارمندان لایق خود را حفظ کند، خدمات شایسته‌ای ارائه نماید،

کارهای ضروری را به‌تمام رساند و احتیاجات مراجعه‌کنندگان را برآورده سازد.

۲-۷ بخش مجزائی از بودجه دانشگاه باید به کتابخانه اختصاص داده شود. این بودجه تخمینی از دخل و خرجها در يك دوره زمانی ثابت - معمولاً یکسال مالی آن موسسه - می‌باشد.

۳-۷ بودجه کتابخانه باید توسط بالاترین مقام اجرایی آن افزایش یافته و اداره گردد.

معیار (۸) : تکنولوژی

کتابخانه دانشگاهی باید از تمامی امکانات تکنولوژیکی قابل حصول و مناسب از جمله سیستمهای داده پردازي الكترونيكي (۳) و ارتباط از راه دور (۴) استفاده نماید.

معیار (۹) : حراست و حفاظت

کتابخانه باید در جهت حراست و حفاظت از مواد کتابخانه‌ای، خط مشی و برنامه‌ای، ایجاد نماید.

معیار (۱۰) : تشریک مساعی

کتابخانه دانشگاهی باید در راستای اهدافش، کتابخانه‌های دیگر را در فعالیتهای مشترك مربوط به توسعه مجموعه، منابع مشترك، گسترش فهرستگانها (۵)، و حراست و حفاظت از مواد کتابخانه‌ای، بکاربگمارد.